

BURSALI MURAD EMRÎ EFENDİ DİVANINDA EHL-İ BEYT SEVGİSİ VE DİVAN-I EMRÎ'DE KERBELÂ

İbrahim İmran ÖZTAHTALI*

Özet

Murad Emrî Efendi, 1850'de Yunanistan'ın orta bölgesinde, bugün Larissa olarak bilinen ve Osmanlı döneminde Yenişehir-i Fenar olarak adlandırılan şehrin Tırnova kasabasında doğmuş, 1882'de Bursa'ya göç etmiştir. Osmanlı devletinin Balkanlardaki yayılma ve yerleşme politikası bu bölgede köklü bir Türk kültürünün oluşmasını sağlamıştır. Bu kültürün önemli bir yönünü de Bektâşilik oluşturur. Akıncı ve Yeniçeri birlikleri arasında oldukça yaygın olarak görülen Bektâşilik, Balkan Türkleri arasında zamanla yaşam kültürüne dönüşerek gelenekselleşmiştir. Murat Emrî Efendi de Bursa'ya göç tarihi olan 1882'ye kadar ki bu tarihte Emrî Efendi 32 yaşındadır, Bektâşi kültürü içinde yetişmiştir. Bursa'ya göç ettikten sonra da Emrî Efendi'de bu kültürün izleri görülür. Murat Emrî Efendi'nin Divanında en dikkat çeken noktalardan biri de Divanın baş kısmında yer alan "mersiyeler" bölümüdür. Bu bölümde yer alan şiirlerin tamamı Elh-i Beyt sevgisi ve Kerbelâ hadisesini konu almaktadır. Murat Emrî Efendi Ehl-i Beyt'te duyduğu sevgi yolunda canı da dâhil olmak üzere her şeyini feda edebileceğini samimi bir şekilde dile getirirken Kerbelâ şehitleri için duyduğu derin üzüntü, Yezid'e karşı büyük bir öfkeye dönüşür. Murad Emrî Efendi, gazeteci, şair, eğitimci-yazar, kütüphaneci, kitapçı ve bir matbaacı olarak Bursa halkına ve kültürüne uzun yıllar hizmet etmiştir. Bu çalışmada Murad Emrî Efendi'nin hayatına kısaca ışık tutulmaya çalışılmış, onun Ehl-i Beyt sevgisiyle birlikte Divanında "Kerbelâ" ya bakışı değerlendirilmiştir. XIX. yüzyılda Bursa'da bir yaban gülü misali kendine özgü rengi ve kokusuyla eserler veren Murad Emrî Efendi, Divan-ı Murad Emrî, Tahmis-i Terkiib-i Bend-i Ziyâ Paşa, İhyâ-yı Âsâr-ı Eslâf (Tahmislerim), Mudhikât-ı Dehr, Alacalı Defter-Hatırât ve Bursa Kaplıcaları adlı eserleriyle döneminde Bursa kültür hayatına renk katmış, kendisinin hazırlayıp bastığı Fevâid, Sanayi ve Bursa gazeteleri ve bunlardaki sayısız makale ve yazılarıyla da dikkatleri üzerine çekmiştir. Eserlerinde sade bir Türkçe kullanmaya özen gösteren Murad Emrî Efendi 1917'de Bursa'da ölmüştür. İkinci kuşaktan torunu Nilüfer ALPMAN hâlen Bursa'nın Mudanya ilçesinde yaşamaktadır.

Anahtar kelimeler: Bursa, Murad Emrî, Ehl-i Beyt sevgisi, divan, Alevî-Bektâşi

---

* Dr., Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, iboz@uludag.edu.tr

THE LOVE OF THE FAMILY OF THE PROPHET MUHAMMAD AND KERBELÂ IN THE DIVAN OF MURAD EMRÎ EFENDİ, WHO IS FROM BURSA

Abstract

Murad Emrî Efendi was born in 1850 in the central region of Greece, today known as Larissa and in the Ottoman period was named as the town of Tırnova in the city of Yenişehir Fenar, and immigrated to Bursa in 1882. The Ottoman State's policy of expansion and establishment in the Balkans led to the formation of a deep-rooted Turkish culture in this area. Bektashism is an important aspect of this culture. Bektashism, quite commonly seen among Raider and Janissary units, was transferred into a life culture and became a tradition over time among the Balkan Turks. Murat Emrî Efendi was 32 years old in 1882 when he migrated to Bursa and grew up in the Bektashi culture. Following his migration to Bursa, Emri Efendi also had overtones of this culture. One of the most prominent chapters in Murat Emrî Efendi's Divan is "elegiac poetry" included at the beginning of his Divan. All the poems included in this chapter treat the love of Ahl al-Bayt and the event of Kerbelâ. While Murat Emrî Efendi warmly expressed his feelings including laying down his life for the sake of the love of Ahl al-Bayt, the deep sadness he felt for the Kerbelâ martyrs turned into great anger toward Yezid. Murad Emrî Efendi served the people and the culture of Bursa as a journalist, poet, educator-writer, librarian, book-seller and a publisher for long years. In this study Murad Emrî Efendi's life is briefly examined and his love of the family of the Prophet Muhammad and his view of 'Kerbelâ' in Emrî's Divan were interpreted. Murad Emrî Efendi, who produced work with special colour special odour just like a wild rose in the 19th century, made colourful contributions with his works like Divan-ı Murad Emrî, Tahmis-i Terkiib-i Bend-i Ziyâ Paşa, İhyâ-yı Âsâr-ı Eslâf (Tahmislerim), Mudhikât-ı Dehr, Alacalı Defter-Hatırât ve Bursa Thermals to Bursa cultural life in his period, and attracted attention with the newspapers of Fevâid, Sanayi and Bursa, which himself prepared and published, and with countless articles and writings in them. Murad Emrî Efendi, who was careful to use plain Turkish in his works, died in Bursa in 1917. His grand granddaughter Nilüfer Alpmann still lives in the county of Mudanya in Bursa.

Keywords: Bursa, Murad Emrî, love of the family of the prophet Muhammad, divan, Alevî-Bektashi.

Giriş

XIX. yüzyıl, Türk edebiyatı açısından bir çeşitlilik ve farklı yönelimler dönemi olmakla birlikte geleneği sürdürme çabası dikkat çekmektedir. Bu yüzyılın ikinci yarısından sonra somut bir şekilde önemli değişiklikler görülmeye, edebî tür ve şekiller arasında yer ve mahiyet değişmesi meydana gelmeye başlamıştır. Bu yönelimlerin bir sonucu olarak da bütün edebî türlerde süregelen gelenekten yer yer ayrılmalara, farklılaşmalara, farklı eğilimler görülür. Her ne kadar değişimin kaçınılmazlığı Klasik Türk edebiyatını kuşatmış olsa da geleneği sürdürmeye çalışanların sayısı da azımsanmayacak kadar çoktur. Bu gelişme

sürecinin merkezinde İstanbul olmakla birlikte, bu değişime yakın şehirlerden biri Bursa'dır. XIX. yüzyıl Bursa'sının kültür adamlarından biri de çok yönlü ve entelektüel bir kişi olan Murad Emrî Efendi'dir.

Murad Emrî Efendi, sınırlı tahsiline rağmen Batı'nın yeniliklerine kucak açarak ileri görüşlülüğüyle bunları hayata geçirmeye çalışmış, bir taraftan da Osmanlıya bağlı geleneksel düşünce tarzını sürdürmüştür. Bu tutumu, onun bir divan şairi olarak edebî bakışına ve şiirlerine de yansımıştır. Etrafını çepeçevre kuşatan değişim rüzgârına rağmen Murad Emrî Efendi, şiirlerinde birçok yönüyle geleneğin içinde, geleneğe bağlı bir duruş sergilemiştir.

Dönemin eğilimlerinden biri de Ehl-i Beyt sevgisinin somut olarak şiirlere eskiye oranla daha çok yansımadır. Sadece Alevi-Bektaşî şairlerinde değil diğer mezheplerdeki şairlerin de bu dönemde Hz. Hüseyin ve Hz. Hasan'a, Hz. Ali'ye olan sevgi ve saygıları şiirlerinde sık sık dile getirilmiştir. Murad Emrî Efendi de hem dönemin bir eğilimi olarak hem de şiirlerinde de sık sık ifade ettiği gibi, özel ilgisi ve sevgisi nedeniyle, Divanında Ehl-i Beyt sevgisine oldukça fazla yer vermiştir. Murad Emrî Efendi Alevî-Bektâşî olmamakla birlikte 1882'de 32 yaşında Yenişehir-i Fenâr'dan Bursa'ya göçmüş olması, Balkanlardaki Bektâşî faaliyetlerini ve Bektâşî kültürünü akla getirmektedir.¹

Bektâşilik, Balkanlarda XII. yüzyıldan itibaren Sarı Saltık'ın efsanevi kişiliğinde başlamış ve yayılmış, Balkanlar bu tarikat açısından birinci derecede önem taşımıştır. (İzzeti, 2004: 234). Bu bakımdan düşünüldüğünde Murad Emrî Efendi'nin 32 yaşına kadar bu kültürün içinde bulunması ve eğitime, bilgiye, tahsile olan temayülüyle birlikte doğal olarak bu kültürden etkilendiğini düşündürür.

Emrî Efendi'nin XIX. yüzyıl Bursa'sında önemli bir yeri olan Mısırlı Dergâhı Postnişini Mehmed Şemseddin Efendi ile çok yakın bir dostluğu vardır. Bu dostluk ve divandaki diğer göstergeler Emrî'nin mutasavvıf bir şair olmasa da bu tip konulara bir miktar eğilimi olduğunu düşündürmektedir. Bununla birlikte Murad Emrî Efendi'nin Bektaşî kültürüne büyük ilgisi olduğunu gösteren örnekler vardır. Divanın "Tahmisler" bölümünde Alevî-Bektaşî şairlerinin gazellerine yaptığı tahmisler oldukça fazladır. Ayrıca divanın diğer bölümlerinde de sık sık Hz. Ali, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin Kerbelâ olayıyla hatırlatılarak işlenmiştir.

Divan şiirinin sonbaharı diyebileceğimiz XIX. yüzyılda Murad Emrî Efendi, kendine has kokusuyla çiçeklenmiş, Bursa'da meyveye durmuş, çok yönlü hayatının her aşamasında meyvelerini Bursa kültür hayatında Bursahıların hizmetine sunmuş, Balkan kültürüyle Bursa kültürünü birleştiren bir köprü olmuştur.

Divan şairi ve gazeteci olarak bilinen Murad Emrî Efendi, H.1268 (M.1850) yılında Yenişehir-i Fenâr'a bağlı Tırnava kasabasında doğmuştur (Murad Emrî Efendi Divanı, 1339:2).

1878 Berlin Antlaşması gereğince Teselya ile birlikte Tırhala'nın Yunanistan'a bırakılmasından sonra ailesiyle birlikte göçmen olmuş, 1882'de Bursa'ya yerleşmiştir (Bursa Ansiklopedisi 2002:644).

Emrî Efendi 18 Kânûn-ı evvel 1332/1335 (31 Aralık 1916)'da Yeşil'deki evinde 73 yaşında ölmüştür.² O dönemde Bursa'nın ileri gelenlerinden ve Emrî Efendi'nin yakın dostu Şemsi-i Mısırî Efendi (Mehmed Şemseddin Efendi) şu tarihi söylemiştir:

Bî-nukat bir çıkdı tarih Şemsi-i Mısırî ana
İrcii emri gelince oldu Emrî emre râm 1335 (İnan, 1988: 316)

Ayrıca Murad Emrî Efendi'nin vefatına yazdığı tarih manzumesinin ilk beyti de şöyledir:

Kendisi ümmî iken bilâhere himmet edüb
Say u gayretle mükemmel şâir olmuş ol hümâm (İnan, 1988: 317)

Murad Emrî Efendi, okumayı seven bir entelektüel olarak yazmaya da çocukluk döneminde heves etmiştir. Bugün elde olan eserleri *Divân-ı Emrî*, *Tahmislerim* (İhyâ-yı Âsâr-ı Eslâf), *Tahmis-i Terkîb-i Bend-i Ziyâ Paşa* ve *Bursa Kaplıcaları*'dır. Bunlar dışında Divanının kapağında bildirdiğine göre, *Mudhikat-ı Dehr* ve *Alacalı Defter* yahut *Hatıralarım* adlı eserleri de bulunmakla birlikte ele geçmemiştir.³

Divan-ı Emrî'de Ehl-i Beyt Sevgisi ve Kerbelâ

Murad Emrî Efendi'nin bir tarikatla doğrudan bağı olduğunu gösteren bir kayıt yoktur. Yaşamının ilk bölümü olarak adlandırabileceğimiz 32 yaşına kadar geçen sürede Tırnava'da Bektâşî kültürünün içinde büyümüş, ikinci bölümünde ise Bursa'da Mısırî Dergâhi şeyhi Mehmed Şemseddin Efendi'nin çok yakınlarında bulunarak samimi bir dostluk kurmuştur. Her ne kadar tarikatların içinde olmamış olsa da çeşitli şiiirlerinde buna meyli olduğunu gösteren ifadelere rastlanmaktadır. Bir gazelinde mürit olmak istediğini şöyle ifade eder:

Et kabûl geldim sana mihmâna şeyh
Ben mürid olmak için meydâna şeyh (G.130/1)

Mürşit ve irşat kavramlarıyla ilgili mısralar da şunlardır:
Bul yorul bir mürşid-i kâmil ana et intisâb
Tut bırakma dâmen-i dil-dârı artık Emriyâ (G.1/5)

Kimi ister şeyh-i kâmil ki bula irşâdını
Kimi de destin öpüp irşâd olur âlem bu ya (G.33/3)

18. tahmiste Fuzûlî'nin gazelinin tahmis ederken İlahî aşkın gerçek zafer olduğunu söyleyerek kendisinin de bu yolda ilerlediğini, kendisini bu yoldan hiçbir gücün döndüremeyeceğini söylemektedir. Bu durumun tahmis ettiği gazelin ve şairin etkisiyle söylenmiş olabileceği de ihtimal dâhilindedir.

Aşk yolunda cân fidâ etmiş olan buldu zafer
Ol sebebdir ben de ol râha varıp etdim sefer
Dönmezem öldürseler döndürse cânânım meger

Sâkin-i hâk-i der-i mey-hâneyiz şâm u seher
İrtifâ-ı kadr için bâb-ı saâdet bekleriz (Th.18/2.bt) (Gölpınarlı, 1985: 67)

Mısırî Dergâhı Şeyhi Mehmed Şemseddin Efendi ile yakın dostluğu olması zaman zaman divandaki şiirlerine de yansımıştır.

Hazret-i şeyhin öpüp destin gelip irşâdına
Geldim eyvâhlar ile kaldım kapında bir zemân
Çünkü vardım lutfunu etme dirîg bir bendene
Var nice benzer bana bâbında eyler el-âmân (Kt.60)

Her zemân lâzım olan esrâr-ı şeyh
Tâ ki tesîr eyleye güftâr-ı şeyh (G.7/1)

Şu güzel kim deyü sordum bana cânân dediler
O melek bence n'îçün âh ana insân dediler
Gören elbet ana şâdân bana giryân dediler
Şu gelen dil-berin ismin bana Burhân dediler
Ana emsâli bulunmaz şuh-ı sultân dediler (Muh.56/1)

Var derd ü gamım söyleyemem olsa da Lokmân
Çünkü bulamaz ben bilirim derdime dermân
Yârsız göremem istemez taht-ı Süleymân
Başdan başa olsa n'edeğim yok ise Burhân (Kt.107)

Etmek dilerim herkese âlemde mevâlât
Şeyhimde benim var bilirim hayli kerâmât
Bâbında bulursun dilesen her ne ki hâcât
Küncide durur hırkamız altında künûzât
Dervişleriz gerçi nazarda fukarâyız (Th.1/11-5.bt)

Birkaç gazelde de şeyhe şöyle seslenir:

Tekke-i aşkın tavâf etdimse kabzın bulmadım
Etmiyor Emrî neden şeyhim beni irşâd henüz (G.277/5)

Çünkü geldim sana şeyhim beni irşâda çalış
Var benim derd ü gamım söyleyemem şâda çalış (G.290/1)

Sıdk ile tuttum yapışdım ben bırakmam dâmenin
Bâb-ı lutfun beklerim şeyhim bu gün irşâda gel (G.339/4)

Bir mürşide intisap edilmesi gerektiğini dile getirirken Alevî-Bektaşî kültürünü akla getiren “şah” kelimesini kullanır:

Bir şâha varıp olmalıyız hâsılı bende
Agyâr şu bizim hâlimize etmede hande
Her hâlini görmek şu cihânın kanı dide

Bin ders-i maârif okunur her varakında
Yâ Rab ne güzel mektep olur mekteb-i âlem (Th.1/2-9.bt)

Murad Emrî Efendi, bir kıtasında da Alevî-Bektâşi kültürünün çok önemli bir kavramına gönderme yapar. Bektâşi tarikatına intisap ederek bu yoldan dönmeyeceği sözünü verme anlamına gelen “ikrar alma, ikrar verme” ve “sözden dönmeme” terimleri kıtada şöyle geçer⁴:

Âşık-ı sâdıkların âh cânı bir cânânı bir
Âşık-ı bîmârların Lokmânı bir dermânı bir
Dönmez asla bir zemân ikrârına eyler sebât
Bir mürîdin şeyhine imânı bir Burhânı bir (Kt.100)

Zamanın değişmesiyle ibadet şeklinde değişiklik olduğunu, değişimi hoş görmediğini, buna karşı tutumunu da şöyle anlatır:

Cânânenen uşşâka ferâgat modalandı
Bir başka şekil aldı ibâdet modalandı
Her hâlde meveddedle mahabbet modalandı
Sirkat çoğalıp lafz-ı sadâkat modalandı
Nâmûs tamâm oldu hamiyet yeni çıktı (Th.1/10-2.bt)

Emrî, Hz. Mevlâna'ya da kendisini yakın bulur. Ayrıca aynı kıtada giyim kuşam ve şekil açısından zamanenin eleştirisini de yapar:

Çıksa da görse bu hâli Hazret-i Monlâ-yı Rûm
Edemez fark ol kadar kim kendine mensûb mudur
Elde baston başta sikke sıkca bir pantol giyip
Hâl ü etvârı anın bir mendebûr meczûb mudur (Kt.73)

Divan şiirinin her döneminde Hazret-i Peygamber'e duyulan sevgi, natlarla divanların başköşelerini süslemiştir. Şairler her fırsatta Fahrü'l-kâinât'a karşı hislerini dile getirmişler, onu övmeye say u gayret sarf etmişlerdir.

XIX. yüzyılda, Ehl-i Beyt sevgisi ve Hz. Hüseyin'in Kerbelâ'da şehit edilmesi hadisesi, önceki dönemlere göre çok daha fazla işlenmiştir. Kerbelâ hadisesi Ehl-i Beyt sevgisi içerisinde ön plana çıkarılmıştır. Bunun nedenleri arasında Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu durum, birlik ve bütünlüğün tehlikede olması da gösterilebilir. Divanların münderecâtında önceleri daha ziyâde bir tarihi olay olarak telmih vesilesi yapılırken, bu dönemde “Kerbelâ” hadisesi müstakil olarak ele alınmaktadır. XIX. yüzyıl şairleri böyle bir temayül içindedirler. Murad Emrî Efendi de divanının ilk şiirlerini münacatlardan sonra “Mersiye” başlığıyla “Kerbelâ” konusuna ayırmıştır. Muhammes ve gazel şeklinde yazdığı dokuz mersiyede Emrî, Ehl-i Beyt'e olan sevgisini dile getirmiştir.

Murad Emrî Efendi ilk mersiyesinde Muharrem ayı geldiğinde Ehl-i Beyt'i anma ve üzüntüsünü hissetme ayının geldiğini ifade ederek bu acıyı dindirecek bir ilacın olmadığını dile getirir:

Geldi ol mâh-ı muharrem Ehl-i Beyt mâtem demi
 Açdı eski yaralar yokdur bununçün merhemi
 Oldu kurban Kerbelâda etdi giryân dîdemi
 Âl-i Evlâd-ı Resûlün kurretü'l-ayn demi
 Kerbelâda kim aceb oldu Hüseyin mahremi (Mer.1/1.bt.)

Emrî Efendi, ikinci mersiyede Kerbelâ hadisesinin oluş biçimini anlatarak duyduğu acıyı dile getirmektedir. Muharrem ayı geldiğinde şairin içini bir acı kaplamakta, olayın acısını yüreğinin derinliklerinde hissetmektedir. Karalar giyerek matem tutma zamanı gelmiştir:

Muharrem geldi diller başladı nâlân u feryâda
 Değil bir ben bütün uşşâk o Ehl-i Beyt için dâda
 Şehîd oldu zemîn ü âsumân sarsıldı şehzâde
 Hüseyin oldu şehîd eyvâh gelip kavm-i Yezîd şâda
 O dem Cibrîl nedendir gelmedi emrile imdâda

Bütün kevn ü mekân bir başka reng aldı nedendir bu
 Düşünce hâke ol gül-gonca çekdi âşıkân bir hû
 Döküp kanın Hüseyin hem içipdir ol Hasan agu
 Hüseyin oldu şehîd eyvâh gelip kavm-i Yezîd şâda
 O dem Cibrîl nedendir gelmedi emrile imdâda

Cenâb-ı Murtazânın kurret'ül-aynı şehîd oldu
 Bize dünyâ harâm kavm-i Yezîde şimdi id oldu
 Sebeb bu mâ-cerâyâ ol Yezîd ibni Yezîd oldu
 Hüseyin oldu şehîd eyvâh gelip kavm-i Yezîd şâda
 O dem Cibrîl nedendir gelmedi emrile imdâda

Giyip kanlı kefen gelse huzûr-ı mahşere ol şâh
 Gören hep bir ağızdan çağrışirlar âh ile eyvâh
 Ne çâre böyle takdîr eylemişdir Hazret-i Allâh
 Hüseyin oldu şehîd eyvâh gelip kavm-i Yezîd şâda
 O dem Cibrîl nedendir gelmedi emrile imdâda

Gel artık başla feryâd u figâna bir zemân Emrî
 Vedâlar etdi dünyâya iki şeh-zâdegân Emrî
 Giyinsin karalar gayrı bütün islâmiyân Emrî
 Hüseyin oldu şehîd eyvâh gelip kavm-i Yezîd şâda
 O dem Cibrîl nedendir gelmedi emrile imdâda

Üçüncü ve dördüncü mersiyeler gazel tarzında yazılmıştır. Bu gazellerin ilkinde Kerbelâ tarif edilmeye çalışılmış, ne kadar yüksek bir makam olduğu, Allâh'ın nazargâhı olduğu vurgulanmıştır:

Kâbe-i ulyâ desen elbet sezâdır Kerbelâ
 Öyle bir âlî makâm hem dil-rubâdır Kerbelâ

Kurratü'l-ayn-ı Resûldür hem Aliyyü'l-Murtazâ
Anda medfûn hem imâm-ı müctebâdır Kerbelâ

Hâkine yüz sür görenler şâd ile handân olur
Nûra gark olmuş makâm-ı evliyâdır Kerbelâ

Çün şehîd-i şâh sultânım Hüseyin cân evi
Âşık-ı sâdıklara bâb-ı Rızâdır Kerbelâ

Nice cân gitti nice kanlar döküldü ol zemân
Bilmiş ol Emri nazargâh-ı Hudâ'dır Kerbelâ

Murad Emri Efendi dördüncü mersiyede ise Kerbelâ şehitlerine seslenerek onları selamlar:

Ey şehîd-i Kerbelâ [vü] ey şehîd-i dil-rubâ
Ey şehîd-i pür-atâ mâtemin ile merhabâ

Âl ü evlâd-ı Resûl Kûfeye etdi nüzûl
Herkes geldi melûl dinle şimdi mâ-cerâ

Kerbelâya hâzır ol pür-belâya hâzır ol
Vâveylâya hâzır ol halka sen ol reh-nümâ

Sensin ahfâd-ı Resûl sen şehîd olsan melûl
Olmasan eyle hulûl titiriyor arz u semâ

Geldi Cibril-i Emîn müjdeler dedi hemîn
Emri Rabbü'l-âlemin sizi bekler mutlakâ⁵

Takip eden mersiyelerde de üzüntü, hâkim duygu olarak yer almakta, Emri Efendi, yine bir Alevî-Bektâşi kavramı olan “ayn-ı Cem”e⁶ gönderme yapmaktadır:

Muharremdir bugün feryâd benimdir
Fidâya şimdicek hâzır benimdir
Bugün mutlak benim ayn-ı Cemimdir
Dökülen dideden yaşlar yemimdir
Bana sabrı verir Allâh kerimdir (Mer.5/1.bt)

Terci-i Bent şeklinde yazılan altıncı mersiyenin ilk bendinin matları:

Aglâ ey dîdelerim ağlamanın geldi demi
Çek hemen durma ki geldi o zemânın elemi (Mer.6/1.by)

dizeleriyle başlar. Bu mersiyede de Kerbelâ hadisesinin Emri Efendi'ye verdiği elem dile getirilir. Mersiyede Yezid'e de söverek ondan aşağılık biri olarak bahseder:

Oldu evvâh bilelim Şâh Hüseyin oldı şehîd
Geldi peygâmına Cibril bu seniñçün dedi id

Gördü bu hâli şaşırđı hele o kavm-i pelid
Düşdü hâke sanki gökden yere indi hürşid

Her gören kesdi hayâtından o şâhın ümmid
Âl u evlâd-ı Resûle neler etdi o Yezid

Kalb-i pâk mümin olan sevmede ol muhteşemi
Mâtemin tut o zemân belki bulursun keremi (Mer.6/4.bt)

Hakka yüz döndürerek dehre çekince o gün
Eyledi kavm-i Yezid zevk u safâlarla düğün

Biz de lanet edelim anlara olduk medyûn
Çünkü zâlimlere Allâh buyurmuş melûn

Kerbelâ hâki olup kan-ı Hüseyinle gül-gûn
Laneti kavm-i Yezide edelim biz her gün

Kalb-i pâk mümin olan sevmede ol muhteşemi
Mâtemin tut o zemân belki bulursun keremi (Mer.6/5.bt)

Bak neler etdi felek etdi felek etdi felek
Âl ü Evlâd-ı Resûl oldu şehid yok buna şek

Biz de anlar yoluna cân verelim varsa yüre
O güllü goncaları cân u gönülden severek

Tutalım mâtemini kavm-i Yezide söverek
Kıl şefâat bize hem Şâh Hüseyinim diyerek

Kalb-i pâk mümin olan sevmede ol muhteşemi
Mâtemin tut o zemân belki bulursun keremi (Mer.6/6.bt)

Cân fidâ etmedeyiz Emri yoluna her hâl
Hubb-ı evlâd-ı Resûle olalım hep meyyâl

Etmeyip hâkine yüzler sürelim biz ihmâl
Hâtıra geldiği dem kavm-i Yezidân derhâl

Lanetullâhi aleyhim diyelim bizce helâl
Edelim laneti olsun hele ahfâda misâl

Kalb-i pâk mümin olan sevmede ol muhteşemi
Mâtemin tut o zemân belki bulursun keremi (Mer.6/7.bt)

Hz. Ali, Emri Efendî'nin kalbinde çok önemli bir yere sahiptir. Yedinci ve sekizinci mersiyenin teması Hz. Ali'ye duyulan sevgidir:

Kalbinde ne var sor o da evrâd-ı Alî'dir
Her şâm u seher nâle ü feryâd-ı Alî'dir

Her kanda bakarsa görecek şâd-ı Ali'dir
 Hep beklenen isteriz imdâd-ı Ali'dir
 Dillerde gezen söylenen nâd-ı Ali'dir (Mer.7/1.bt)

Kim demez çünkü buyurmuşdur cenâb-ı Kird-gâr
 Geldi Cibril söyledi bu emri ol dem âşikâr
 Zâtına evlâdına cânlar fidâ etsek ne var
 Gelmemiş kevn ü mekâna böyle bir âli-vakâr
 Lâ-feta illâ Ali lâ-seyfe illâ Zü'l-fekâr⁷ (Mer.8/1.bt)

Murad Emrî Efendi Hz. Ali'nin yaşama bakışını da benimsemiştir. *Fevâid*'in ilk nüshasında ilim ve eğitim konusundaki düşüncelerini dile getirirken Hz. Ali'nin iki beyitlik bir manzumesini aktararak izah etmeye çalışmış, bu konuda onu takip ettiğini ve her yönüyle Hz. Ali'yi örnek aldığı vurgulamıştır:

Ra'aytü ehakka'l-hakkı hakku'l-mu'allim
Ve evcebehü hıfzen alâ külli Müslim

Le-kad hakkun en yühdâ ileyhi kerâmeten
Li-tâlimi harfın vâhidin elfe dirhem⁸

Emrî Efendi, Mehmed Şemseddin Efendi'nin "hazret-i Haydar" redifli gazelini tahmis ederken Hz. Ali'yi överek üstün özelliklerini dile getirirken söze şöyle başlar:

Her ne söylense bütün sezâ hazret-i Haydar⁹
 Çünkü ezeli dendi şehâ hazret-i Haydar
 Her kalbe verir başka safâ hazret-i Haydar
 Ey bedraka-i râh-ı Hudâ hazret-i Haydar
 Vey zevrak-ı deryâ-yı Hudâ hazret-i Haydar (Th.114/1)

Emrî, Allah'ın arslanı överek şöyle devam eder:
 Ey şîr-i Hudâ dendi sana şâh-ı velâyet
 Ey nûr-ı Hudâ sendedir ol sır-ı kerâmet
 Hatm oldu bütün ilm ü hüner sende nihâyet
 Zulmette kalan zâtın ile buldu hidâyet
 Ey reh-ber-i Hak bedr-i dücâ hazret-i Haydar (Th.114/4)

Mehmed Şemseddin Efendi'nin Ehl-i Beyt sevgisini dile getirdiği gazeli tahmis ederken de Emrî Efendi söze şöyle başlar:

Her zemân artar mahabbet hanedânın mâyesi
 Ehl-i Beyti kim sever var anda zevkin gâyesi
 Çünkü evlâd-ı Resûldür dü cihân pirâyesi
 Kimse mahrûm olmaz olsa nûr-ı Ahmed mâyesi
 Kimseyi mahrûm bırakmaz Ehl-i Beytin sâyesi (Th.116/1)

Övgü devam eder:

Kim severse Ehl-i Beyti bir zemân olmaz zelîl
Mahrûm etmez anları hem iki âlemde celîl
Sen nazar et kalb-i pâke isteme gayrı delîl
Her ne denlû bî-kes ü bî-çâre olsa ehl-i dil
Hak Muhammedle Alîdir dü cihânda vâyesi (Th.116/4)

Murad Emrî Efendi, Şeyh Zekâî Efendi'nin Ehl-i Beyt konulu mersiyesini de tahmis etmiştir. Muharrem ayında Hz. Hasan ve Hüseyin akla geldiğinde Emrî Efendi üzüntüsünden gece gündüz ağlamaktadır:

Hâtıra geldi imameyn Emrî nâlân eyledi
Agladı mâh-ı muharremdir gözün kan eyledi
Her gece ta subha dek âh ile efgân eyledi
Âteş-i gamdır gönül mülkün perîşân eyledi
Kalb-i mecrûh Zekâ'î nâr-ı gayretle yanar
Âh vah etmekte her hâlde bu gün dîrineler
Dağ dağ oldu Hüseyin mâtemiyle sineler
Çâk çâk oldu dil-i uşşâk için âyineler (Th.9/5.kt.-5.bt)

Emri Efendi halk ozanı Dertli'nin Ehl-i Beyt sevgisini dile getirdiği gazelini tahmis ederken sevgisini coşkuyla anlatır. Hz.Hüseyin'in toprağa düşmesi ve henüz gençliğinin baharında olması dolayısıyla onu "gonca-i hak" olarak niteleyerek kendini de "bende-i şâh-ı şehîd-i Kerbelâ" olarak görür:

Varı yogu terk edip bizler Hüseyin aşkına
İştirâk etdik o mahbûbu sevenler aşkına
Ölmek kâbil midir ol gonca-ı hak aşkına
Baş u cân terk etmişiz bizler imameyn aşkına
Bende-i şâh-ı şehîd-i Kerbelâ derler bize (Th.52/3)

Şair, Ebyat bölümünde de Kerbelâ'da olanların aklından çıkmadığını, bu nedenle de Yezitlere lanet ettiğini dile getirir:

Gitmiyor fikr ü hayâlimden belâ-yı Kerbelâ
Ol sebebdir eylerim lanet Yezidân âline (E.27)

Her âşîğın kalbinde Kerbelâ hadisesinin derin üzüntü yarattığını, bunu anlayabilmek için de bir âşîğın kalbine girmek gerektiğini söyler Emrî:

Vâkı'a-i Kerbelâ-yı dil-sûzu gel sorma bana
Anlamak lâzım ise gir gör bir âşık kalbine (E.28)

Sonuç

XIX. yüzyılda Bursa kültür hayatının önemli isimlerinde biri olan Murad Emri Efendi, entelektüel kimliği ve çok yönlü yapısıyla dikkati çekmektedir. Divan şiirinin sonbaharı olan XIX. yüzyılda Ehl-i Beyt sevgisini şiirlerde çok sık dile getirme her ne kadar genel bir temayül olarak tanımlansa da Emri Efendi, bu düşünce ve hislerini genel bir temayül olarak değil, samimi duygularıyla içten dile getirmiştir. Murad Emri Efendi, Alevî-Bektaşî bir şair değildir. Fakat Bursa'ya göçüne kadar yaşamını sürdürdüğü Balkanlarda Bektaşî kültürünün oldukça yaygın olması ve bu kültür içinde yetişmesi, Ehl-i Beyt sevgisini güçlendirmiştir. Çok yakın dostu olan Niyâz-ı Mısrî Dergâhı Şeyhi Mehmed Şemseddin Efendi'nin Ehl-i Beyt sevgisini körüklediği ve etkilediği de dikkat çekmektedir. Mehmed Şemseddin Efendi'nin Ehl-i Beyt sevgisini dile getirdiği iki gazelini Emri Efendi'nin tahmis etmesi bu düşünceyi pekiştirir. Ayrıca Murad Emri Efendi'nin tahmisleri arasında Gül Baba, Hilmi Baba gibi Alevî-Bektaşî şairlerin şiirleri de yer almaktadır. *Fevâid*'in ilk nüshasında Hz. Ali'nin olduğu ifade edilen birkaç şiir de tercüme edilmiştir. Murad Emri Efendi, mütevazı kişiliği ve gönül kırmaktan korkan yapısıyla kültürlü, aydın bir kişiliğe sahiptir. Bununla birlikte hilâfete de bağlılığını sık sık dile getirir. Şair, şiirlerinde Ehl-i Beyt sevgisini coşkuyla anlatırken Kerbelâ hadisesine olan tepkisi ve üzüntüsünü de son derece samimi bir dil ve öfkeli bir üslupla dile getirir.

Sonnotlar

¹ Murad Emri Efendi'nin Lutfiye Hanım'dan torunu olan Nilüfer ALPMAN ile oğulları Tunç ve Kâşif ALADAĞLI ailenin Alevî-Bektaşî olup olmadığı hususunda bilgi vermediler.

² Murad Emri Efendi'nin Yeşil Cami'nin doğu tarafındaki avlu girişinin tam karşısında bulunan Akyokuş Sokak No: 13' teki evin oda duvarlarında kalem işi süslemeler vardır. Bu ev Murad Emri Efendi'nin yazlık evidir. Asıl evi, Kayhan civarındadır. Şu an mevcut değildir. (Geniş bilgi için bakınız: Eser ÇALIKUŞU, Murad Emri Efendi'nin Evi, Bursa Araştırmaları Dergisi, sayı 15, Kış 2006, s. 37.) halen ayakta olmakla birlikte 2007 tarihinde çıkan bir yangında çatısı tamamen yanmıştır. Akraları Kâşif ve Tunç ALADAĞLI Emri'nin evini restore ettireceklerini ifade ettiler.

³ Ayrıntılı bilgi için bakınız: İbrahim İmran ÖZTAHTALI, Bursalı Emri Murad Efendi ve Divanı, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 2010; Mehmet ARSLAN-Mehtap ERDOĞAN, *Kerbela Mersiyeleri*, Tunceli Üniversitesi Alevilik Uygulama ve Araştırma Merkezi yayınları, Ankara 2009, s.227-232.

⁴ Geniş bilgi için bakınız: Süleyman ULUDAĞ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Maarifet Yayınları, İstanbul 1991, s.243; Ethem CEBECİOĞLU, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Rehber Yayınları, Ankara 1997.

⁵ Şiirde zaman zaman veznin aksadığı görülmektedir.

⁶ Geniş bilgi için: Abdülbâki GÖLPINARLI, *Alevî-Bektaşî Nefesleri*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1992, s.380.

⁷ "Genç ancak Ali'dir, kılıç ancak Zülfikâr'dır."

⁸ "En büyük hakkın öğretmenlere ait olduğunu gördüm. Bunu korumak her Müslüman için gereklidir. Ona verilmesi gereken en büyük hediye öğrettiği her bir harf için bin dirhemdir."

⁹ Vezin kusurludur.

Kaynakça

- Bursa Ansiklopedisi. (2002); "Murad Emri" maddesi Hazırlayan: Yılmaz AKKILIÇ, Bursa: BURFED Yayınları No 3.
- Bursa gazetesi. (1307); 1.Sayı. Bursa: Matbaa-i Emri.
- CEBECİOĞLU Ethem. (1997); Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü. Ankara: Rehber Yayınları.
- Favâid gazetesi. (1305). 1.Sayı Bursa: Hüdâvendigâr Vilâyet-i Celilesi Matbaası.
- GÖLPINARLI, Abdülbâki. (1985); Fuzûlî Divanı, İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- GÖLPINARLI, Abdülbâki. (1992); Alevî-Bektâşi Nefesleri. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- İNAL, İbnülemin Mahmut Kemal. (1988); Son Asır Türk Şairleri. C.I, İstanbul: Dergâh yayınları.
- İZZETİ, Metin. (2004). Balkanlar'da Tasavvuf. İstanbul: Gelenek Yayıncılık.
- KAPLANOĞLU, Raif. (1998); Bursalı Şair Yazar ve Ünlüler Ansiklopedisi. İstanbul: Avrasya Etnoğrafya Vakfı Yayınları No:5.
- Murad Emri. (1329); Divân-ı Emri. Bursa: Matbaa-i Emri.
- Murad Emri. (1329); Tahmis-i Terkib-i Bend-i Ziya Paşa. Bursa: Matbaa-i Emri.
- Murad Emri. (1330); Tahmislerim. Bursa: Matbaa-i Emri.
- Mülâzım Abdülkadir. (2008). Bursa Tarihi Kılavuzu. Mehmet Fatih BİRGÜL-Levent Ali ÇANAKLI, İstanbul: Bursa İl Özel İdaresi Yayınları.
- ÖZTAHTALI, İbrahim İmran. (2009); Bursalı Emri Murad Efendi ve Divanı. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- SINAR, Alev. (2006); "Bursa'nın İlk Edebiyat ve Sanat Dergisi: Nilüfer", Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Yıl:7, Sayı:10.
- TANPINAR, Ahmet Hamdi. (1997); 19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi. İstanbul: Çağlayan Kitabevi.
- TUMAN, Mehmed Nâil. (2001); Tuhfe-i Nâilî. Cemal KURNAZ-Mustafa TATÇI. Ankara: Bizim Büro yayınları.
- ULUDAĞ, Süleyman. (1991); Tasavvuf Terimleri Sözlüğü. İstanbul: Maarifet Yayınları.